

TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDA “TÜRKÇE OLMAYAN SÖZCÜKLER”İN KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Canan Aslan

Özet

Bu araştırmanın genel amacı, Türkçe ders kitaplarında yabancı sözcüklerin kullanılıp kullanılmadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, ilköğretim 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metin başı ve metin sonu sorular, yabancı sözcüklerin (Türkçe olmayan sözcüklerin) varlığı bakımından “içerik çözümlemesi” tekniği ile incelenmiştir. Sorularda belirlenen sözcük sayısı yaklaşık 4710’dur. Bulgular, dilin çevrimine girmesine karşın Türkçe karşılıkları kullanılmayan 43 yabancı sözcüğün olduğunu göstermiştir. Ancak bazı yabancı sözcükler birden fazla kullanıldığı için bu sayı 273’e (yaklaşık %4.50) ulaşmıştır. Bulgulara göre, Türkçe ders kitaplarında en çok “tema” sözcüğü olmak üzere sırasıyla “kelime”, “isim”, “hikaye”, “şekil”, “tablo”, “cevap”, “işaret” sözcükleri kullanılmıştır. Bunun dışında kitaplardaki sorularda yazım ve noktalama yanlışları ile anlatım bozukluklarının olduğu da görülmüştür. Sonuçta, Türkçenin kendi öz değerlerini yansıtmaya gibi özel bir görevi ve sorumluluğu olan Türkçe ders kitaplarının bu bakımdan duyarlı ve titiz hazırlanmadığı söylenebilir.

Anahtar sözcükler: Türkçe ders kitapları, Türkçe sözcük, yabancı sözcük.

STUDY ON THE USES OF “WORDS THAT ARE NOT TURKISH” IN TURKISH COURSE BOOKS

Abstract

The general aim of this research is to determine whether foreign words were used in Turkish course books. Questions found at the beginning and end of the contexts of 1st, 2nd, 3rd, 4th and 5th grade primary education Turkish course books were analysed with “content analysis” technique from the point of foreign words (words that are not Turkish) occurrences within the aim of the study. The number of the words determined in questions is approximately 4710. Findings revealed that there are 43 foreign words that Turkish equivalents were not used although they were used within the language. However, since some foreign words were used more than once, number of the words occurrences reaches to 273 (approximately 4.50%). According to the findings, the word “theme” was used most in Turkish course books and the rest of the words were as follows respectively: “word”, “name”, “story”, “shape”, “table”, “answer”, “sign”. Besides, it was seen that there are writing and punctuation mistakes and also expression mistakes. Finally, it can be said that Turkish course books that have special function and responsibility such as reflecting Turkish language’s own values were not prepared sensitively and carefully from this point of view.

Key words: Turkish course books, Turkish word, foreign word.

1. Giriş

Ders kitabı, bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan ya da seçilen, belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak salık verilen kitaptır (Oğuzkan, 1993:38). Öğretimde öğretmenin, gücünü daha iyi kullanmasına, öğretmek istediklerini daha dizgesel bir biçimde vermesine, öğrencinin de öğretmenin anlattıklarını, istediği zaman ve yerde, istediği hızda yinelemesine olanak veren temel gereçtir (Aycan vd., 2001). Günümüzde, teknolojik gelişmelerin de etkisiyle, ders kitabı öğretimin tek aracı olma özelliğini yitirmiştir; ancak birçok alan için hâlâ ilk ve en önemli ders aracı olarak görülmektedir. Türkçe öğretiminin en önemli aracı; Türkçenin sözcüklerini ve anlatım olanaklarını yansıtan, çocuğun gelişim düzeyine, yaşına ve ilgi alanına uygun yazılmış (aynı zamanda iletileri günümüz sorunlarına dönük ve çocuğu bugünün yaşam gerçekleriyle buluşturan) yazımsal nitelikli metinlerdir. Yaygın olarak kullanılan ve özenli hazırlandığı durumda dilsel becerileri edindirmede, dilbilgisel konuları öğretmede önemli bir yere sahip olan diğer önemli eğitim aracı da “ders kitabı”dır. Türkçe karşılıklarının olmasına karşın İngilizce, Fransızca, Arapça, Osmanlıca sözcüklerin yeğlendiği, yarım ya da karma bir dille yazılmış yazımsal metinler ve ders kitapları, çocukta diline karşı bir farkındalık, duyarlık ve sevgi yarat(a)mayacağından bu tür araçların özellikle Türkçe eğitimi ortamlarında çocuklarla buluşturulmaması temel ilke olarak benimsenmelidir. Türkçenin sözcüklerini yansıtmaya bakımından titizlikle hazırlanmış ders kitapları, çocuğun birçok gelişimini olduğu gibi dil gelişimini de destekler; onun diline karşı duyarlı olmasını sağlar. Bu duyarlılığı kazanan çocuk da başka dillere ait sözcükleri kullanmaya karşı direnç gösterir ve kültürünün bu en önemli öğesine sahip çıkar.

Bugün, Türkçenin karşı karşıya bulunduğu en önemli sorunlardan biri, bilinçli ya da bilinçsiz olarak “yabancı sözcük kullanma eğilimi”dir. Bu tutumun / tutkunun önüne ise, ancak okul yaşamının ilk yıllarından başlayarak, özellikle Türkçe derslerinde yapılan etkinliklerle ve **bu derslerde kullanılan araç-gereçlerle** geçilebilir.

Son yıllarda Türkçe ders kitapları üzerine birçok araştırma yapılmış, bu kitaplar, kitaba alınan metinlerin ve metnin anlaşılmasına dönük soruların niteliği, sözcük dağarcığını geliştirme etkinlikleri, kitapların Türkçe öğretimi programının amaçlarına uygunluğu, kitaplara seçilen metinlerin türsel / yazımsal niteliği gibi birçok yönden incelenmiştir (Aydın, 1999; Dünder, 1993 ve 1994; Er, 1983; Eren, 1994; Göğüş, 1991 ve 1994; Küçük, 1993, 1996; Parlakyıldız, 1999; Tekin, 1997; Pehlivan, 2003, Günay ve Aktuğ, 2003; Kaya, 2006). Bunun dışında Batı ülkelerinde kullanılan anadili kitaplarıyla Türkçe ders kitaplarının karşılaştırılmasına (Karababa, 2002; Adalar, 2005; Durmuşçelebi, 2007) ve diğer ders kitaplarında kullanı-

lan dilin niteliğine (Ruhi ve Kocaman, 1996) dönük çalışmalar da yapılmıştır. Ancak ne yazık ki sonuçlar Türkçe ders kitaplarının çoğunlukla özensiz ve duysuz bir biçimde hazırlandığını göstermiştir.

Türkçe ders kitaplarında incelenmeye değer önemli bir konu da kitaplardaki soru ve etkinliklerde yabancı sözcüklerin kullanılıp kullanılmadığıdır; çünkü özellikle Türkçe ders kitabı yazarlarının Türkçe sözcükleri kullanma, öğrencileri bunları kullanmaya karşı duyarlı kılma sorumlulukları bulunmaktadır. Bu araştırmanın genel amacı, 2004 Türkçe öğretimi programına koşut bir anlayışla hazırlanmış Türkçe ders kitaplarında yabancı sözcüklerin kullanılıp kullanılmadığını incelemektir.

Yöntem

Model, Veri Kaynakları ve Verilerin Çözümlemesi

Tarama modeline dayalı bu çalışmanın veri kaynağını MEB tarafından hazırlanan, 2006-2007 eğitim öğretim yılında devlet okullarında okutulan, ilköğretim 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. 1. sınıf Türkçe ders kitabında 4, diğerlerinde 8 izlek (tema) yer almaktadır. İzlek başlarında ve sonlarındaki toplam soru sayısı 369'dur. Çözümlemeye ve sayıma, bu izleklerin başında ve sonunda bulunan sorulardaki sözcükler alınmıştır. Bu sorular, yabancı sözcüklerin kullanımını açısından "içerik çözümlemesi" tekniğiyle değerlendirilmiştir. Bağlam birimi olarak "sözcük" seçilmiştir. İçerik çözümlemesi sözel, yazılı ve diğer araçların içerdiği iletiyi, anlam ya da dilbilgisi açısından nesnel ve dizgesel olarak sınıflandırma, sayılara dönüştürme ve çıkarımda bulunma yoluyla toplumsal gerçeği araştıran bilimsel bir yaklaşımdır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:22). Sayıma ve değerlendirmeye; izlek ve metin adları (başlıkları), özel adlar (Atatürk, Hacıvat, Karagöz, Nasreddin Hoca, Efe vb.), özgün metinler (masal, şiir, öykü vb.) ve özgün metinde geçen tümceler, bilmeceler, oyun adları (isim, şehir, hayvan), özdeyişler, atasözleri, tekerlemeler ile ulusal ve dini bayram adları "özgün yapılar oldukları gerekçesiyle" alınmamıştır. İzlek başlarında ve sonlarında bulunan sorulardaki sözcükler sayılmış; toplam sözcük sayısı bulunmuştur. (1. sınıf Türkçe ders kitabındaki sorularda 446; 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki 771; 3. sınıf Türkçe ders kitabındaki 935; 4. sınıf Türkçe ders kitabındaki 1532, 5. sınıf Türkçe ders kitabındaki 1026 olmak üzere toplam 4710 sözcük bulunmaktadır). Bu sözcükler arasından da terim karşılığı olmasına ve dilin çevrim alanına girmesine karşın kullanılmayan Türkçe sözcükler sayılmıştır. Daha sonra, yabancı sözcüklerin kullanım sıklıkları (frekansları), yüzdeleri ve toplam sözcük sayısına oranı bulunmuştur. Çalışmada, kaynak olarak "Arkadaş Türkçe Sözlük" (Püsküllüoğlu, 2005) temel alınmıştır.

Türkçe ders kitaplarındaki (1.-5. sınıflar) yabancı sözcüklerin kullanım sıklıkları ve yüzdeleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Türkçe Ders Kitaplarındaki Sorularda Yer Alan Yabancı Sözcükler

Yabancı Sözcük	f	%
01- Tema	74	27.2
02- Kelime	48	17.6
03- İsim	13	4.8
04- Hikâye	12	4.4
05- Şekil	11	4.0
06- Tablo	9	3.3
07- Cevap	9	3.3
08- İşaret	9	3.3
09- Hayal	7	2.6
10- Millet	7	2.6
11- Parantez	6	2.2
11- Fikir, anafikir	6	2.2
12- Hediye	7	2.6
13- Hayat	5	1.8
14- Mesaj	3	1.1
15- Fayda	3	1.1
16- İcat	3	1.1
17- Eser	3	1.1
18- Şart	3	1.1
19- Koleksiyon	3	1.1
20- Slogan	3	1.1
21- Tasarruf	3	1.1
22- Tedbir	2	0.7
23- Sebep	2	0.7
24- Hata	2	0.7
25- Davet	2	0.7
26- İhtiyaç	2	0.7
27- Kroki	2	0.7
28- Milli	1	0.4
29- Otomobil	1	0.4
30- Zihin	1	0.4
31- Mecaz	1	0.4
32- Felaket	1	0.4
33- Modern	1	0.4
34- İtibar	1	0.4

35- Sembol	1	0.4
36- Diyalog	1	0.4
37- Tebrik etmek	1	0.4
38- Alfabe	1	0.4
39- Efsane	1	0.4
40- Nezaket	1	0.4
41- Hatırlatmak	1	0.4
Toplam	273	100

Bulgular ve Yorum

Tablo 1'e göre, Türkçe ders kitaplarındaki sorularda kullanılan yabancı sözcük sayısı 41'dir; ancak kimi sözcüklerin birden fazla kullanılması nedeniyle bu sayı 273'e ulaşmıştır. Başka bir söyleyişle, yaklaşık 4710 sözcüğün 273'ü (%4.50) Türkçe karşılığı olduğu ve dilin çevrim alanına girdiği halde kullanılmayan sözcüklerdir. Aşağıda, bu yabancı sözcüklerin içinde yer aldığı kimi tümceler (sorular) örnek olarak sunulmuştur:

“4. Değerlerimiz **temasında** yer alan metinlerden birinin konusuna uygun kısa bir oyun yazınız. Oyununuzu arkadaşlarınızla canlandırınız.” (5. Sınıf, s.104).

“1. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ‘kol’ **kelimesi mecaz** anlamında kullanılmıştır?” (5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, s.104).

“2. Telefonu kullanırken yapmanız gerekenleri sıralayarak yazınız. Cümlelerinizin başına sayı, **sembol** veya **işaret** kullanınız.” (4. Sınıf, s. 76)

“5. Mustafa Kemal Atatürk'e bu üç **ismi** kimler vermiştir?” (3. Sınıf, s. 23).

“4. Kendiniz ile ilgili bilgileri yazarak aşağıdaki **tabloyu** doldurunuz.” (3. Sınıf, s.117).

“1. Okuduğunuz **hikâyeyle** ilgili soruları **cevaplayınız**.

Hikâyede anlatılan nedir? **Hikâye** nerede anlatılıyor?

Hikâye ne zaman anlatılıyor? **Hikâye** nasıl anlatılıyor?” (3. Sınıf, s.89).

“5. Aşağıda verilen **kelimelerdeki** harfleri kullanarak yeni **kelimeler** üretiniz. Ürettiğiniz **kelimeleri**, her satıra bir **kelime** gelecek **şekilde** yazınız.” (2. Sınıf, s.50).

“4. Aşağıdaki cümleleri verilen **kelimelerle** uygun **şekilde** tamamlayınız.” (1. Sınıf, s.39).

Gerçekleştirilen içerik çözümlmelerine göre “**tema**”, “**kelime**”, “**isim**”, “**hikâye**”, “**şekil**”, “**tablo**”, “**cevap**” ve “**işaret**” Türkçe ders kitaplarındaki sorularda en sık geçen yabancı sözcüklerdir. “Tema”; Fransızca “thème”, Yunanca

“thema” sözcüğünden dilimize geçmiştir ve “*Bir yazın ya da sanat yapıtında işlenen, geliştirilen konunun anlamca ortaya koyduğu ana yönelim*” (Püsküllüoğlu, 2005:959) anlamına gelmektedir. Çalışmanın bulgularına göre öğrenci, bu sözcükle ilköğretimin ilk beş yılı boyunca Türkçe ders kitaplarında, yalnızca sorularda, 74 kez karşılaşmış olacak. Oysa bu sözcüğe Türkçe karşılık olarak “izlek” sözcüğü üretilmiş ve dilin çevrim alanına uzun süre önce girmiştir. “Ülkemizde, ders kitapları, özel durumu olan birkaç okul dışında tüm ilk ve orta dereceli ve ona paralel okullarda Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu yasa, yönetmelik ve onlara bağlı öğretim programlarına göre hazırlanmaktadır. MEB Talim ve Terbiye Kurulu’ndan ders kitabı çıkarmak için onay almak isteyen yayıncı, bu kurulun öğretim programlarına uymak ve buralarda ayrıntılı olarak belirlenen şablonu aynen uygulamak zorundadır” (Ceyhan ve Yiğit, 2004:26). “Türkçe Öğretimi Programının Özellikleri” başlığı altında yer alan, “**Tematik yaklaşımın bir gereği olarak öğrenme öğretme sürecinde ele alınacak zorunlu ve seçmeli temalar ayrıntılı olarak verilmiştir**” (Yetkin ve Daşcan, 2006:75) tümcesinde görüldüğü üzere bu sözcük, 2004 ilköğretim programında ve burada sunulan örnek etkinliklerde sıkça geçmektedir. İncelenen kitapların yazarları, öğretim programına bağlı kalmak amacıyla bu sözcüğü yeğlemiş olabilirler.

“**Kelime**” (Arapça), ders kitaplarındaki sorularda en fazla geçen ikinci yabancı sözcüktür. Buna karşılık olarak da “söz” ad kökünden “sözcük” (Püsküllüoğlu, 2005:562) türetilmiş ve yaygın bir biçimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcük kitaplardaki bazı tümcelerde “kelime” (3. sınıf, s.21) bazılarında ise “sözcük” (3. sınıf, s.9) olarak kullanılmıştır. Bazen aynı sayfada hem “kelime” hem de “sözcük” kullanılmıştır. Başka söyleyişle, bu sözcüğün kullanımında yazarlar arasında da bir birlik sağlanamamıştır. Yine, Arapça bir sözcük olan “**isim**” de kitaplarda çok sık geçmekte; zaman zaman da “ad” (4. sınıf, s.118) sözcüğü kullanılmaktadır. Kitaplarda, en sık kullanılan Arapça sözcüklerden biri de “**hikâye**”dir. Bu sözcük 2004 ilköğretim programında da “hikâye” olarak kullanılmıştır (“Kazanımlar” başlığı altında, Yetkin ve Daşcan, 2006:79-80). Kimi yerlerde sözcüğün Türkçe karşılığı olan “öykü” de kullanılmıştır (4. sınıf, s.23). Burada da yazarlar, öğretim programına uygun davranmak, ona koşut bir anlayış sergilemek amacıyla bu sözcüğü yeğlemiş olabilirler.

“**Şekil**” ve “**işaret**” Arapça; “**sembol**” ve “**tablo**” ise Fransızca kökenli sözcüklerdir. “Şekil” sözcüğünün Türkçe terim karşılığı “biçim”; “işaret” sözcüğünün “im”, “belirti”, “gösterge”, “iz”; “sembol” sözcüğünün “simge”; “tablo” sözcüğünün ise “çizelge”dir (Püsküllüoğlu, 2005). Kitaplarda, kimi zaman “tablo” (4. sınıf, s.118) kimi zaman da “çizelge” (4. sınıf, s.119) kullanılmıştır. Programda ise “şekil”, “sembol” ve “tablo” sözcükleri kullanılmıştır (Yetkin ve Daşcan, 2006:78). Arapça “**cevap**” sözcüğüne Türkçe karşılık olarak “yanıt”

yaygın olarak kullanılmaktadır. 2. sınıf Türkçe ders kitabındaki çoğu soruda “**cevaplamak**” yerine “yanıtlamak” (s.22) sözcüğü kullanılmıştır. Ancak diğer ders kitaplarındaki çoğu soruda “cevaplamak” sözcüğü kullanılmıştır. Yine kitaplarda geçen diğer yabancı sözcüklerin hangi dillere ait oldukları ve Türkçe karşılıkları (Püsküllüoğlu, 2005) aşağıda sunulmuştur:

hayal	: (Arapça) Düş, imge, görüntü.
millet	: (Arapça) Ulus (Bazen aynı sayfada “ulus” sözcüğü kullanılmış, 5. sınıf, s.31).
parantez	: (Fransızca) Ayraç.
fikir	: (Arapça) Düşünce.
hediye	: (Arapça) Armağan.
hayat	: (Arapça) Yaşam.
mesaj	: (Fransızca) İleti.
fayda	: (Arapça) Yarar.
icat	: (Arapça) Buluş (Bazı yerlerde “buluş” denmiş, 5. sınıf, s.74) .
eser	: (Arapça) Yapıt.
şart	: (Arapça) Koşul.
koleksiyon	: (Fransızca) Derlem, derme.
slogan	: (İngilizce) Savsöz.
tasarruf	: (Arapça) Kullanım, artırma, biriktirme.
tedbir	: (Arapça) Önlem.
sebeup	: (Arapça) Neden.
hata	: (Arapça) Yanlış, yanlışlık, yanılığ (Aynı sayfada hatta aynı soruda (tümcede) hem “yanlış” hem de “hata” sözcüğü bir arada kullanılmıştır.)
davet	: (Arapça) Çağırma, çağrı.
ihtiyaç	: (Arapça) Gereksinim, gereksinme.
Kroki	: (Fransızca) Taslak.
milli	: (Arapça) Ulusal.
otomobil	: (Fransızca) Taşıt.
zihin	: (Arapça) Bellek.
Mecaz	: (Arapça) Değişmece.
felaket	: (Arapça) Korkunç (Kitapta, “felaket” sözcüğü “ Sel felaketinden korunmak için önceden ne gibi tedbirler almalıyız?” tümcesinde geçmektedir [5. sınıf, s.105]. Bu tümcede “baskın” sözcüğünün kullanılması daha uygun olurdu.)

modern	: (Fransızca) Çağcıl.
itibar	: (Arapça) Saygınlık.
diyalog	: (Fransızca) Karşılıklı konuşma.
tebrik etmek	: (Arapça) Kutlamak.
alfabe	: (Fransızca) Abece.
efsane	: (Farsça) Söylence.
nezaket	: (Osmanlıca. Farsça “nazik”ten Arapça kalıbına göre uydurulmuş bir sözcük) İncelik, incelikli ve saygılı davranma.
hatırlatmak	: (Arapça) Anımsatmak.

Kitaplarda sayıma ve çözümlenmeye alınmayan başka birçok yabancı sözcük bulunmaktadır. Bunlar; “cümle”, “afet”, “etraf”, “manevi”, “ton”, “akıl”, “rol”, “şehir”, “siyaset”, “karakter” (bazı yerlerde “kişilik” denmiş, 4. sınıf, s.103)”, “pano”, “kamp”, “puan”, “sürpriz” (4. sınıf, s.23), “şoför” (4. sınıf, s.51), “karikatür” (4. sınıf, s. 51), “film seti” (4. sınıf, s.67), “apartman”, “teneffüs” (3. sınıf, s.21), hissetmek, plaj, kamp, “stetoskop” (2. sınıf, s. 34), “sirk” (2. sınıf, s.116), “ifade”, “sosyal”, “misafir”, “lig”, “fiziksel (Bazı yerlerde “dış görünüş” denmiş, 4. sınıf, s.103), “affetmek” ve “hatıra” (2.sınıf, s.131)”dır. Bunlardan örneğin “cümle” (Ar.) yerine “tümce”; “sürpriz” yerine “şaşırtı”; “şoför” (Fr.) yerine “sürücü”; “afet” (Ar.) yerine (bağlama göre) “yıkım”; “etraf” (Ar.) yerine (yine bağlama göre) “çevre, dolay”; “manevi” (Ar., 5.sınıf, s.43) yerine “tinsel ya da “içsel olan”; “ton” (Fr.) yerine (bağlama göre) “perde”; “akıl” (Ar.) yerine “us”; “şehir” (Far.) yerine “kent”; “apartman (Fr.)” yerine “çokkatlı yapı”; “teneffüs” (Ar.) yerine “dersarası”; “hissetmek” (Ar.) yerine “duyumsamak, ayırımsamak, sezme”; “ifade” (Ar.) yerine (“yüz ifadesi”ndeki kullanım dışında) “anlatım”, “misafir” (Ar.) yerine “konuk”; lig (Fr.) yerine “küme”; “hatıra” (Ar.) yerine “anı”; affetmek” (Ar.) yerine “bağışlamak” ya da “özür dilemek” sözcükleri kullanılabilir ya da ayrıç içerisinde verilebilirdi. Öğrenciler, bu yabancı sözcüklerin anlamlarını az ya da çok karşılayan Türkçe sözcükleri de görmüş olurlardı.

Kitaplardaki sorularda bu dilsel savrukluğun yanı sıra, noktalama ve yazım yanlışları ile anlatım bozuklukları da sıklıkla yapılmıştır:

“1. Horoz çöplükte neden geziniyor olabilir?” (2. sınıf, s.22).

“1. Aşağıda resimlerdeki olaylar karışık olarak verilmiştir oluş sırasına göre numara veriniz. Resimlerin neyi anlattıklarını karşılarına yazınız.” (4. sınıf, s.22).

“4. Aşağıdaki metinde parantez içine hangi noktalama işaretleri konmalıdır.” (5. sınıf, s.74).

- “2. Sizce bu metnin devamında neler olmuş olabilir? yazınız.” (3. sınıf, s.116).
- “2. Size göre önemli gördüğünüz yerler nelerdir belirginleştiriniz.” (4. sınıf, s.65).
- “2. Bende onunla birlikte konuşurum.” (1. sınıf, s.38).
- “2. Yukarda verilen fıkranın konusu nedir? Yazınız.” (3. sınıf, s.73).
- “5. Hangi oyunları oynarken sporda yapmış olunuz?” (3. sınıf, s.103).
- “d) Fıkralarında sadece eşşegi ile ilgili olaylar geçer.” (4. sınıf, s.102).
- “2. Aşağıdakilerden hangisi her gün yayınlanır?” (4. sınıf, s.35).
- “4. Aşağıdaki kutularda harfler karışık olarak verilmiştir. Bu harflerden yararlanarak yeni kelimeler üreterek yazınız.” (2. sınıf, s.66).
- “1. Dinlediğiniz ‘Nasrettin Hoca’ fıkraların özellikleri aşağıdakilerden hangisi değildir?” (4. sınıf, s.102).
- “5. Bildiğiniz veya duyduğunuz efsane ya da masallarının adlarını yazınız.” (4. sınıf, s.104).
- “1. Aşağıdaki cümleleri ama, fakat, rağmen, veya kelimelerden uygun olanı ile tamamlayınız.” (4. sınıf, s.90).
- Bazı soruların ne sormak istediği anlaşılmamaktadır:
- “2. En çok neleri, nasıl süslenirsiniz?” (4. sınıf, s. 78).
- “4. Hacivat ve Karagöz hakkında neler bekliyorsunuz?” (4. sınıf, s.92).

Tartışma

Özdemir (1986:107-108)’e göre, öğrencileri Türkçe düşünmeye ve düşündürmeye yöneltmediğimiz, onları Türkçenin kendi öz değerleriyle beslemediğimiz sürece, onlardan güzel, doğru, etkili konuşmalarını ve yazmalarını bekleyemeyiz. Öğrencilerin yazım yanlışı yaptığı, yanlış söyledikleri, yanlış vurguladıkları sözcükler büyük ölçüde yabancı kökenli sözcüklerdir. Sever (2005:179)’e göre, Türkçe öğretimi, nitelikli dilsel ve görsel uyaranlarla öncelikle, öğrencilerin iç dünyalarını ve düşünce varlığını geliştirme sorumluluğu üstlenmelidir. Demirel (2007)’e göre ise, anadili bilincinin kazandırılmasında doğru ve düzgün Türkçe ile yazılmış ders kitapları çok önemli bir yere sahiptir. Alan uzmanlarının da vurguladıkları üzere, dört dilsel beceriyi gereğince edinmiş bireyleri yetiştirmede, anadili öğretimi ortamları ve bu ortamlarda kullanılan ders araç gereçleri yaşamsal öneme sahiptir. Ancak bu çalışmanın bulguları, ilköğretim 1.-5. sınıf Türkçe ders kitaplarında Türkçe sözcüklerin kullanımı yönünde duyarlı ve titiz davranılmadığını göstermiştir. Ders kitaplarında dil ve anlatım açısından önemli olan bir konu da **bir örneklidir**. Buna göre kitabın her yerinde aynı

sözcükler kullanılmalıdır. “Örneğin-mesela, kelime-sözcük, cümle-tümce, isim-ad, talimat-yönerge” gibi ikili kullanımlara yer verilmemelidir (Ceyhan ve Yiğit, 2004:82). Daha önceki bölümde de belirtildiği gibi, incelenen kitaplarda kimi zaman yabancı sözcükler; kimi zaman da bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları kullanılmıştır. Kısaca “bir örneklik” ilkesine de uyulmamıştır.

2004 İlköğretim Türkçe Programı’nda, **“Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme (...) vb. temel becerilere yer verilmiştir.”** tümcesi yer almaktadır. “Programın Vizyonu” başlığı altında, bu programla **“Türkçeyi doğru ve etkili kullanan”** bir toplumun hedeflendiği söylenmektedir. Bu programın öğrencilerin, **“Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma-yazma alışkanlığı edinmeleri amacıyla”** hazırlandığı belirtilmiştir. “Genel Amaçlar” başlığı altında, **“Öğrencilerin Türkçeyi sevmelerini, doğru ve etkili kullanmalarını sağlamak”** amacı yer almaktadır. Yine “Temel Beceriler” başlığı altında **“Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma”** becerisi yer almaktadır (Yetkin ve Daşcan, 2006:75-76). Ancak programın amaçları ve esas aldığı temel beceriler ile kitapta kullanılan dil arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı’nca hazırlanan ve çalışma kapsamında incelenen bu kitaplarla, öğrencilere Türkçeyi **“doğru, etkili ve güzel”** kullanma becerisinin kazandırılması, onlara Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma-yazma alışkanlığının verilmesi pek olanaklı görünmemektedir. Türkçe ders kitapları, amacına, işlevine ve özel görevine uygun bir anlayışla hazırlanmamıştır. Türkçe ders kitabının özel görevi, öğrencilere özellikle Türkçenin sözcüklüğünü, değerlerini öğretmek, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisini kazandırmak ve onları Türkçenin güzel ve doğru kullanıldığı metinlerle buluşturmadır. Kitaplarda, Türkçenin önemini duyumsatan metinler (Örneğin, 3. sınıf ders kitabında, Beytullah Hatoğlu’nun “Türkçe Anadilimiz” adlı şiiri, s.100; 4. sınıf ders kitabında, Rıfat Ilgaz’ın “Türkçemiz” adlı şiiri, s.97) de bulunmaktadır; ancak bu metinlerin iletileriyle kitap yazarlarının kullandığı dil tutarlı görünmemektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ilköğretim 1.-5. sınıf Türkçe ders kitaplarının izlek başlarında ve izlek sonlarındaki sorularında “Türkçe olmayan sözcüklerin” çözümlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öncelikle sorularda yer alan sözcükler, yöntem bölümünde belirtilen kimi özel durumlar dışında sayılmış, toplamda 4710 sözcüğün olduğu saptanmıştır. Daha sonra, bu sözcüklerin içinden Türkçe karşılıklarının olmasına ve dilin çevrim alanına girmesine karşın kullanılmayan sözcükler sayılmıştır. Bu sözcüklerin de 41 olduğu; ancak kimilerinin birden fazla kullanılması nedeniyle bu sayının 273’e ulaştığı görülmüştür. Daha sonra 2004 ilköğretim Türkçe öğretimi programı

incelenmiş, en fazla kullanılan yabancı sözcüklerin kimilerinin programda da kullanıldığı; başka bir deyişle, kitap yazarlarının programdaki sözcük seçimine bağlı kaldıkları görülmüştür. Bunun dışında, dilin çevrim alanına girdiği gerekçesiyle sayıma ve çözümlenmeye alınmayan başka yabancı sözcüklerin olduğu da görülmüştür. Bunların karşılıkları da ayrıca içerisinde kullanılabilirdi. Yine çalışmada örneklendiği üzere, birçok soruda noktalama ve yazım yanlışları ile anlatım bozuklukları bulunmaktadır.

Bu çalışmanın bulguları ışığında şu önerilerde bulunulabilir:

1) Genel olarak tüm ders kitaplarında, özel olarak da Türkçe ders kitaplarındaki etkinliklerde Türkçe sözcüklerin kullanılması temel bir ilke olarak benimsenmelidir. Ders kitabı yazarlarının, Türkçede üretilen yeni sözcükleri izleme ve bunları kitaplara taşıma sorumlulukları vardır.

2) Yazarlar ve yayınevleri, ders kitaplarını hazırlarken öğretim programına bağlı kalmak durumundadırlar. Bu nedenle programı hazırlayanların da dile ve sözcük seçimine özen göstermeleri, bu konuda özellikle duyarlı davranmaları gerekmektedir.

3) Bu çalışmada, ilköğretim 1,2,3,4 ve 5. sınıfların Türkçe ders kitapları “yabancı sözcüklerin kullanımı” açısından incelenmiştir. İlköğretim 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları ile ortaöğretimde kullanılan Türk Dili ve Edebiyatı kitapları da aynı bakış açısıyla incelenmelidir.

4) İlköğretim ve ortaöğretimde kullanılan diğer ders kitapları da dilsel açıdan incelenmelidir.

5) Anadili eğitimi ortamlarının en önemli gereçlerinden biri de yazınsal metinlerdir. 2004 ilköğretim programıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı çocuklara, özellikle Türkçe derslerinde okutulmak üzere “100 Temel Eser” başlığı altında kitaplar salık vermiştir (Bu kitapların 63’ü Türk çocuk yazınına aittir.) Türkçe öğretiminin en önemli araçlarından olan bu kitapların da yine dilsel açıdan incelenmeleri gerekmektedir.

6) Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenleri, mesleklerinin en önemli gereği olarak, eğitim ortamlarında kararlı bir biçimde Türkçe sözcükleri kullanmalı ve kitap seçiminde özellikle dilsel açıdan titiz olmalıdırlar.

Kaynaklar

A) Göndermede Bulunan Türkçe Ders Kitapları

- 1) Erol, Abdullah ve diğerleri (2006) **İlköğretim Türkçe 1 Ders Kitabı**. (Editör: F. Güneş) Devlet Kitapları 2. Baskı, İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

- 2) Coşkun, Osman ve diğerleri (2006) **İlköğretim Türkçe 2 Ders Kitabı**. (Editör: F. Güneş). Devlet Kitapları 2. Baskı, İstanbul: İhlas Gazetecilik AŞ.
- 3) Ardanuç, Kebira ve diğerleri (2006) **İlköğretim Türkçe 3 Ders Kitabı**. (Editör: F. Güneş). Devlet Kitapları 2. Baskı, Ankara: Cem Web Ofset.
- 4) Çanakçı, Hurşit ve diğerleri (2006) **İlköğretim Türkçe 4 Ders Kitabı**. (Editör: F. Güneş). Devlet Kitapları 2. Baskı, İstanbul: Star Medya Yayıncılık AŞ.
- 5) Gören, Nalan ve diğerleri (2006) **İlköğretim Türkçe 5 Ders Kitabı**. (Editör: F. Güneş). Devlet Kitapları 2. Baskı, Ankara: Pelin Ofset.

B) Doğrudan Yararlanılan Kaynaklar

- Adalar, Derya (2005) “Arapça ve Türkçe Ders Kitaplarındaki ‘Yardımlaşma’ ve ‘Arkadaşlık’ Konulu Metinlerin Karşılaştırılması: Bir Eşdizimsel Örüntüleme Çözümlemesi Örneği”. **Dil Dergisi**, 2005 (129), s.63-84.
- Aycan, Ş., Ü.H. Kaynar, S. Türkoğuz, E. Arı (2001) “İlköğretimde Kullanılan Fen Bilgisi Ders Kitaplarının Bazı Kriterlere Göre İncelenmesi” **Fen Eğitimi Sempozyumu Bildirisi**, ODTÜ, Ankara.
- Aydın, Atilla (1999). “İlköğretim Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metin Sonu Sorularının Türkçe Öğretim Programında Amaçlanan Davranış ve Açıklamalara Uygunluk Derecesi”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Özcan (2007) **Türkçe Ders Kitaplarının İncelenmesi**” Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını. (Bu yazı, 06.02.2007 tarihinde <http://www.aof.edu.tr/kitap/IOLTP/2277/unite10.pdf> bilgisunar adresinden alınmıştır.)
- Ceyhan, Erdal ve B. Yiğit (2004) **Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi**. 2. Baskı. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Durmuşçelebi, Mustafa (2007) “Türkiye ve Almanya’da İlköğretimde Anadili Öğretimi. Eğitim Programları ve Ders Kitapları Açısından Bir Karşılaştırma” **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dündar, Ali (1993). “Türkçe Ders Kitaplarının Perişanlığı”, **Çağdaş Türk Dili**. 70: 24-26.
- Dündar, Ali (1994). “Genel Türkçe Ders Kitapları”, **Çağdaş Türk Dili**. 73: 28-30.
- Er, Süleyman (1983). “Temel Eğitim Okulları 6, 7, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitapları Üzerine”, **Öğretmen Dünyası**. IV/44: 11.

- Eren, S., Kamuran (1994). "İlköğretim Okullarında Okutulan Türkçe Ders Kitaplarının Program Amaçlarına Ulaşabilirlik Düzeyi", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göğüş, Beşir (1991). "Milli Eğitim Bakanlığı'nın Türkçe Ders Kitapları", **Çağdaş Türk Dili**. 93 45-46: 453-459.
- Göğüş, Beşir (1994). "Türkiye'de Anadili Eğitimi Kitapları", **Dil Dergisi**. 25: 49-53.
- Günay, V. Doğan ve G. Aktuğ (2003) "İlköğretimde Kullanılan Bazı Türkçe Ders Kitaplarındaki Dildışı Göstergelerin İşlevleri Açısından Değerlendirilmesi" **Ankara Üniversitesi Tömer Anadili Dil ve Eğitim Dergisi**, Sayı:29.
- Karababa, Canan (2002). "İlköğretim 3. ve 5. Sınıf Türkçe ve İngilizce Ders Kitaplarının Temel Nitelikleri", **Dil Dergisi**.113: 33-39.
- Kaya, Zekeriya (2006) "Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin Türsel/ Yazınsal Niteliği". II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu.
- Küçük, Salim (1993). "Ortaokulların Birinci Sınıfları İçin Yazılan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Küçük, Salim (1996). "Türkçe Öğretiminde Metin Seçimi ve Önemi", **Dil Dergisi**. 10-14.
- Oğuzkan, Ferhan (1993) **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. 3. Baskı. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Özdemir, Emin (1986) "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar" **Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları**. (Yay. Haz.: N. Ergen) Türk Eğitim Derneği Yayını, Öğretim Dizisi No: 4.
- Parlakyıldız, Hayrettin (1999). "İlkokulların Dördüncü-Beşinci Sınıflarında Türkçe Ders Kitaplarındaki Çocuk Edebiyatı Metinleri Üzerine Bir İnceleme", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**. G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pehlivan, Ahmet (2003) "Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları", **Dil Dergisi**, Sayı: 122, s. 84-94.
- Püsküllüoğlu, Ali (2005) **Arkadaş Türkçe Sözlük**. 9. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ruhi, Şükriye ve A. Kocaman (1996) "İlköğretim Kitaplarında Dil Kullanımı" **Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları**. Ankara: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi: 11.
- Sever, Sedat (2005) "2004 Öğretim Programında Türkçe Öğretimi Anlayışı" **Yeni İlköğretim Programlarını Değerlendirme Sempozyumu. Eğitimde Yansımalar**: VIII. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sabancı Kültür Sitesi.
- Tavşancıl, Ezel ve A. E. Aslan (2001) **Sözel, Yazılı ve Diğer Materyaller için İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri**. İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

- Tekin, Tekin (1997). "Türkçe ve Edebiyat Ders Kitapları I", **Çağdaş Türk Dili**: 118: 12-16.
- Yetkin, Düşlem ve Ö. Daşcan (2006) **Son Değişikliklerle İlköğretim Programı 1-5 Sınıflar**. Ankara: Anı Yayıncılık.